

BALKAN HARBİ ÖNCESİNDE BÜYÜK GÜÇLER ARENASINDA FRANSA'NIN DİPLOMATİK YAKLAŞIMI

FRANCE'S DIPLOMATIC APPROACH IN THE GREAT POWERS ARE BEFORE THE
BALKAN WAR

Fatma UYGUR*

Öz

XIX. yüzyıla hâkim olan liberalizm/ulusçuluk benzeri akımlar çok uluslu Osmanlı Devleti üzerinde geç de olsa olumsuz etki yapmaya başlamıştır. Özellikle Balkanlarda baş gösteren özgürlükçü isyanlar 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşıyla yeni bir safhaya geçmiştir. Büyük güçlerden Rusya ve Avusturya'nın bölgede örtüşen veya çatışan menfaatleri Balkan halklarının kaderi üzerinde başlı başına önemli bir faktör olmuştur. 1912'de kaotik bir ortamda pasif gibi görünen İngiltere'yi de yanına almaya çalışan Fransa Balkanlarda adeta Rusya'yı frenleme politikası uygulamıştır.

Öte yandan içerde ve dışarda birtakım gailelerle uğraşan Osmanlı Devleti ayakta kalmak için ciddi çabalarla uluslararası zeminde bir "denge politikası" yürütmeyi hedeflemiştir. Dışardan kısırtılan ve kotarılan Balkan isyanları Osmanlı devletinin bir iç meselesiyken uluslararası bir hale dönüştüren "Büyük Güçler" "Avrupa uyumu" adına rekabet ve güç mücadelesine girmişlerdir. Bu mücadelenin en önemli araçlarından diplomasiyi kendi aralarında hararetle, kesintisiz ve bazen de gizlice sürdürmüşlerdir. Balkanlarda olası savaş durumunda "statükoyu" koruma tartışması yaparlarken Osmanlıya bölgede reform yaptırma konusunda katı bir tutum izleme kararı almışlardır.

Bu çalışmada, başta Fransa olmak üzere büyük güçlerin Balkan Savaşları öncesinde yürüttükleri diplomatik faaliyetler Fransız diplomatik belgelerine göre değerlendirilmiştir ve dönemin Fransız matbuatı da çalışmaya dâhil edilmiştir.

Anahtar Kelime: Balkanlar, Avrupa Uyumu, Statüko, Fransa

Abstract

The movements similar to liberalism/nationalism dominating the 19th century started to have a negative impact on the multi-ethnic Ottoman Empire albeit belatedly. Especially, the freedom-based rebellions in the Balkans took on a new phase with the 1877-1878 Ottoman-Russian War. The overlapping or conflicting interests of the Great Powers, namely Russia and Austria, in the region became a significant factor in the fate of the Balkan peoples. Trying to ally even seemingly passive England in the chaotic environment of 1912, France pursued a policy of restraining Russia in the Balkans.

On the other hand, while dealing with various troubles internally and externally, the Ottoman Empire aimed to maintain a balance policy on the international stage in order to survive. The Balkan rebellions incited and concocted from outside, which were initially an internal matter of the Ottoman state, turned into an international issue, with the Great Powers entering into competition and power struggle in the name of European harmony. They vigorously, continuously, and sometimes secretly pursued diplomacy as one of the most important tools of this struggle. While debating on maintaining the status quo in the event of a possible war in the Balkans, they decided to adopt a rigid stance on compelling the Ottoman Empire to implement reforms in the region.

In this study, the diplomatic activities conducted by the Great Powers, especially France, before the Balkan Wars were evaluated according to French diplomatic documents, and the contemporary French press was also included in the study.

Keywords: Balkans, European concert, Status quo, France

GİRİŞ

XX. yüzyıla girerken Fransa 1870'deki Prusya yenilgisini atlatmış Rusya (1893) ve İngiltere (1907) ile birer siyasi, ticari ve ekonomik ittifak yaparak nispeten istikrarlı bir döneme girmişti. Yeni başlayan Üçüncü Cumhuriyet rejimin ajitasyonu ve huzursuzluğu Dreyfus olayı (1859-1935, Almanya adına askeri casusluk yaptığı şüphesiyle Alsas kökenli bir Yahudi'nin tutuklandığı ve yargılandığı dava) gibi Fransa'nın siyasi, sosyal ve kültürel yaşamı üzerinde derin bir etkiye sahip (Zola, 1901, s. 1-3) toplumsal protestolarla tezahür etmişti. Bu iç dinamikler Fransa'nın uluslararası konumunu karmaşıktırmıştı. Daha sonra zamanla sanayi, tarım, finansal hizmetler ve para piyasasının genişlemesi gibi faktörler Fransa'nın uluslararası konumunu güçlendirecektir.

Fransız devlet adamlarının önceliği ise sömürgeler için mücadele ve Avrupa'daki mevzilerini güvence altına almak olacaktır. Şüphesiz Fransız dış politikası büyük Almanya'nın yayılmasını engellemeyi de amaçlıyordu. Bilindiği gibi Avrupalı hükümdarlar arasında savaşta ve barışta avantajlı olmak için başlayan mücadeleler her daim devam etmiştir. Fransa'nın 17. yüzyılda Avrupa'da egemenliği ele geçirmesinde Almanya'nın süregelen parçalanmışlığı vardır. 1707'den itibaren ticaret ve deniz gücüyle İngiltere Batı'da yeni bir güç olarak ortaya çıkmıştı. Bu dönem Fransa'nın rakibi Habsburg ve İngiltere idi. Fakat Prusya Avusturya'yı ve Fransa'yı yenince Avrupa'da yeni bir güç olarak doğmuş ve Fransızların korkulu rüyası haline gelmiştir; Endüstri devriminin ocağı 1870'lerde Büyük Britanya iken Almanya da hızla yetişmeye başlamıştır. Demokratik devrimin ocağı da Fransa'dır. Bu iki devrim yani endüstri devrimi ve demokrasi devrimi Batı dünyasına ve ötesine hızla yayılacaktır. "Almanya ise kuram ile uygulama bağlantısının süreklilik kazandığı ilk ülke oldu." (Roberts, 2020, s. 333; McNeill, 2021, s. 587, 592; Fischer 1970).

Fransız entelektüelleri özellikle Almanya ile ilişkileri yeniden tanımlamak için yenilginin analizine yoğunlaşırken Fransa'yı güçlendirmenin yollarını da aramışlardı. Fransa-Prusya savaşı sürerken yaklaşık aynı yıllarda Osmanlı Balkanlarında huzursuzluk baş göstermiştir. (Zamacı, 2013, 163-190; Hayta, 2008 s. 89-120; Durgun, 2018, s. 55-117; Çelik, 2019 s. 177; Uygur 2023, 74-129) Daha önce de Prusya'ya yenilen Avusturya yönünü Balkanlara çevirmişti. Rusya ise, yayılmacı politikasını her an canlı tutmaktadır. "Rus Çarı Petro'nun vasiyetnamesinin dokuzuncu bendinde "İstanbul'a hüküm eden bütün cihânın hükümdâr-ı sahihi olabileceği kazıyye-i müsellemesine binâen ..." ifadesiyle açıkça belirtmiştir. (İpşirli, 2018, s. 384). 1856 Kırım Harbi yenilgisinden hemen sonra yeniden Balkanlara sarkan Rusya ve Avusturya çakışan menfaatlerine rağmen Balkanlarda halklar üzerinden güç gösterimi yapmaya başlamışlardı. Rusya'nın Balkanlarda Avusturya üzerine politikası Petro'nun formüle ettiği gibi

yürüyecektir. ”Türkleri Rumeli Kıt’asından tard u teb’îde Avusturya hânedanını tâhris edip İstanbul’un zabtında dahi ya aleyhinde Avrupa’nın eski devletleri harben taslît olunmak veyahut alınan yerlerden kendisine bir hissecik gösterilmek suretleriyle hased ve rekâbeti teskin olunarak sonra bunun dahi elinden nez’ olunması” (Cevdet Paşa, 1991, s. 384).

1875’te büyük çaplı ayaklanmalarda Karadağlılar Hersekli isyancılara destek vermiş, Karadağ prensi Hersek prensi olarak ilan edilmişken Sırbistan ve Karadağ bir ittifak içine girip Rusya’nın da kışkırtmasıyla 1876’da Osmanlıya savaş açmıştır (Karatay, 2006, s. 465). Bulgar isyanları ve Romanya da buna ilave olunca büyük bir Balkan içi isyan savaşları yaşanmıştır. Osmanlı bu noktada Sırp ve Karadağ isyanlarını bastırmada başarılı olunca Rusya savaşa girmiştir. “Doksanüç Harbi” (1877-1878) olarak da bilinen bu savaşın sonucunda hem Balkanlarda hem de Kafkaslarda Osmanlının hezimetıyla sonuçlanan toprak kayıpları başlamıştır. Kısaca, Kırım Harbi’nden sonra Paris Antlaşması’yla Rusların Balkanlara inmek ve Osmanlı topraklarına hâkim olmak politikası engellenmişti. Bu durum çok sürmedi. Rusya bu emellerine ulaşmak için Fransız-Alman ihtilafından faydalanarak Karadeniz’de yeniden donanma inşasına girişti. Bu noktada Balkanlardaki reayayı panslavist projelerle Osmanlıya karşı kışkırtmakta gecikmedi. 1875’teki Bosna-Hersek isyanlarıyla başlayan kıvılcım, Karadağ ve Sırbistan meseleleriyle devam etmiş ve tam Osmanlı- Rus Savaşı savaşına dönüşmüştür. (Kurat, 2010, s. 353; Armaoğlu, 2010, s. 695-749).

Fransız ihtilalinden önce bölgede özünde var olan milliyetçilik/ulusçuluk kıvılcımları, Rusya ve Avusturya’nın emperyalist tutumları göz önüne alınınca Balkanlarda kaotik ortam hiç bitmeyecektir. Berlin Antlaşması’yla belirlenen Balkanların siyasi haritası yaklaşık 34 yıl sonra Balkan savaşlarıyla yeniden çizilecektir. Birinci Cihan Harbi başlarken Osmanlı Balkanlardan “hacilâne” bir mağlubiyetle ve toprak kaybederek çıkacaktır. Meşrutiyetten sonra birçok idari ve siyasi beceriksizlikler, dâhili mücadeleler ve bilhassa ordunun siyasete karışması bu mağlubiyetin en mühim amilleri olacaktır (Bayur, 1995, s. 7; Journal des débats et littéraires, 1912). Kısaca Balkanlarda Avusturya’nın Bosna-Hersek’i ilhakı Germenizm ile Slavizmin çatışmasının en önemli vakıası olurken, irredantist arzular Osmanlı devletinin adım adım çöküşünü hızlandıran faktörler arasındadır. Osmanlının ekonomik durumunun çok bozuk olduğu, Arnavutluk, Suriye ve Yemen isyanlarının devletin maddi gücünü tükettiği bir anda, devam eden iç ve dış borçlar ile bunların faizleri, sürdürülemez duruma gelmiş ve ordunun araç, gereç ve silâh ihtiyaçları temin edilememiştir (Durgun, 2018, s. 139-151).

1. Fransa’nın Balkanlara Yaklaşımı

Fransa uzun süredir Balkanlara karşı temkinli bir politika izliyor, özellikle muhtemel bir savaş önlemeye yönelik müdahalelerde bulunuyordu. Ancak Fransa’nın Makedonya’daki kaotik

durumu yatıştırmak için reformlar sistemini kullanarak müdahale etmesi tatmin edici sonuçlar vermemiştir. Osmanlı topraklarında Fransız sermayesinin zirve noktası “Banque Imperiale Ottoman” (Le Figaro, 1939, s. 7; Authman, 1996; La Banque impériale ottomane, 2023) idi. Banque Imperiale Ottoman, Osmanlı Bankası, İngiliz ve Fransız yatırımcılar ile Osmanlı Hükümeti arasındaki hissedarlık anlaşması sayesinde 1856 yılında İstanbul'da kurulmuş bir bankadır. 1863'ten 1924'e kadar, Osmanlı Bank-ı Osmanî-i Şahane olarak adlandırıldı. Etkin olarak 1914'e, teorik olarak 1933'e kadar güçlü İngiliz ve Fransız finansörlerin himayesinde ihtiyaç halinde ise Türklerden temin edilen bir yardımcı elemanla faaliyetlerini yürütmüştür; Balkan savaşlarından sonra Banka artık devredilen bölgelerde bulunan şubelerinin kaderini belirlemek zorunda kalır. Üsküp ve Manastır'dakiler Nisan 1914'te Banque Franco-Serbe'ye devredilir. Arnavutluk'un İşkodra'sı Quai d'Orsay (Fransız Dışişleri Bakanlığı)'ın talebi üzerine, Arnavutluk Devlet Bankası'nın kurulmasına ilişkin bir karara kadar faaliyette tutuldu. Ancak Ekim 1914'te Dağlıların ayaklanması şehirde panik yaratınca personel binayı terk eder ve acente kapatılır. Bulgaristan'da, banka başlangıçta Dedeğaç, İskeçe, Gümülcine'deki şubelerini doğrudan veya bir Bulgar bankasıyla ortaklık yoluyla işletmeye devam edebilmeyi umuyordu. Ancak Sofya'daki yetkililerin düşmanca tutumu karşısında, Temmuz 1914'te bunların tasfiyesine devam etme kararı alınır. Böylece banka ikinci kez Bulgaristan'ı terk etmek zorunda kaldı. Geriye sadece Yunanistan şubeleri Selanik, Kavala, Drama, Serez kalmıştır. Kısaca, Devlet borcunun yüzdesinin en büyük payı Fransız sermayesine aitti. Bu nedenle XX. yüzyılın başlarında bile Fransa, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüyle, Fransız sermayesinin güvence altına alınması konusunda ciddi bir menfaati vardı. Bu öneme binaen resmi Fransız politikası ve Osmanlıya yatırım yapan Fransız sermayesi Türk topraklarının nihai olarak paylaşılmasında Fransa'nın “ikincil” bir role sahip olacağı gerçeğinden hareketle Osmanlı Devleti'ni Avrupa'da korumaya karar vermiştir (Journal officiel, 1918, s. 1594).

Fransız entelektüellerini Avrupa'daki gelişmeler, sosyo-politik koşullar, Fransız-Rus yakınlaşması, emperyalist genişleme planları, germenizm, slavizm ve nihayet liberalist yaklaşımlar yeniden heyecanlandırıyordu. Bağımsızlığını henüz kazanmış veya kazanması için Balkanlardan gelen gençler/aydınların Fransa'da aldıkları eğitim sırasında kurulan işbirliği, Fransızları Balkanlar'daki adeta yeniden keşfettikleri çıkarılara yöneltmiştir. Paris'teki Balkan ülkeleri, Avrupa Türkiye'sinin meselelerine ilgi duyulmasına katkıda bulunmuş hatta teşvik edici bir unsur haline gelmiştir (L'Eclair, 1920; L'Ouest-Éclair, 1929, s. 9).

Osmanlıda Fransa'nın kültürel bakımdan varlığı diğer Avrupa ülkelerinden daha baskın olmuştur. Zira Osmanlı aydını Avrupa'yı Fransızca kanalıyla tanıma fırsatı bulmuştur. Fransız gazetesi L'Eclair Türkiye'yi herhangi bir Afrika'daki Fransız kolonilerinden daha fazla Fransız

kolonisi olarak görmüştür. Zira Fransa'nın taşrası bile İstanbul kadar Paris'i tanımaz demiştir. Fakat 1908 tarihinden sonra Osmanlıda Fransa'nın nüfuzu azalırken Almanya'nın artacaktır.

Ayrıca Fransa'nın Osmanlıdaki Katolikleri koruma hakkı kapitülasyonlara kadar uzanır. Hatta tabiiyetine bakmaksızın “Latin ibadet usulüne” mensup bütün doğu Katoliklerini koruma hakkına sahipti. Aynı konuda papalık kanunu çerçevesinde “doğu ibadet usulüne” mensup Katolikleri de koruması altına almıştı (Akyüz, 1988, s. 64). Bu hukuki gücüne sığınan Fransa zaman zaman Osmanlının içi işlerine müdahale etmekten çekinmemiştir. Diğer Avrupalı devletlerin zaman içinde Osmanlıda güç kazanmasına rağmen Fransa'nın Akdeniz politikası gereği bölge üzerinde etkisi hiç eksilmeden hep devam etmiştir (Journal des débats, 1912 s. 1-2).

1. 1. Balkan Savaşlarını Hızlandıran Politik Gelişmeler

Osmanlı Devleti, 1908'in Temmuz ayında ilan edilen II. Meşrutiyet ile beraber içerde ve dışarda bir felaket sarmalına girmiştir (Kansu, 2009, s. xv). Bir taraftan Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhak etmesi, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Girit Adasının Yunanistan'a ilhakı, Arnavutluk'un bağımsızlık hareketleri, öte taraftan İtalya'nın Trablusgarp'a saldırmasıyla başlayan sıcak çatışmalar patlak vermiştir. Bu süreçte Osmanlıyı Balkanlardan atmak ve Makedonya'yı paylaşmak isteyen Karadağ, Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan ittifak halinde savaş planları yapmaktadırlar (Armaoğlu, 2010, s. 918- 936).

Osmanlı toprağı Makedonya ise adeta elverişsiz stratejik koşullar altında bir topluluk gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Topraklarında şu veya bu nedenle hak iddia eden Yunan, Bulgar ve Sırların arasında sıkışan Makedonyalılar XIX. yüzyıl boyunca Batılı devletlerin özel ilgi alanına girmemişti (Colocotronis, 1919, s. x). Milli duyguları pekiştirecek milli bir kiliseleri de yoktu. Yunanlılar Makedonyalıları slavlaştırılmış Yunanlılar olduğunu, Bulgarlar da Makedonların Bulgar olduğunu, Sırlar da Makedonya'nın Sırp devletinin bir parçası olduğunu iddia ederek hayali cemaatler kurarak paylaşım kavgasına girmişlerdir. Bunun için adı geçen devletçikler Makedonya'da birer birer silahlı komiteler kurarak Osmanlıya karşı ayaklanmışlardı (Jelavic, 2009, s. 94-95).

Makedonya'da çok farklı halklar yaşıyordu: Türkler, Bulgarlar, Rumlar, Sırlar, Arnavutlar, Ulahlar gibi. Bosna-Hersekli Türkler, Arnavutlar ve Güney Slavlarının dâhil olduğu Müslüman unsur büyüktü; belki de nüfusun yarısını oluşturuyordu. Bölgenin büyük önemi, stratejik konumundan kaynaklanıyordu. Burası yarımadanın kalbiydi ve Vardar ve Struma nehirlerinin vadilerini kapsıyordu. Makedonya'nın ekonomi merkezi olan Selanik 1888'de demiryoluyla Belgrad'a bağlanmıştı. Bosna-Hersek ve Yenipazar Sancağı'na sahip olan Avusturya-

Macaristan, Ege'ye kadarki topraklarda, Rusya'nın Bulgaristan'da sahip olduğu gibi bir menfaate sahipti. Rusya ve İngiltere'nin, Boğazlara yakınlığından ve Balkanlar'daki güç dengesinde oynadığı rolden dolayı bölgenin kaderinde menfaati vardı. Balkan uluslarına göre, mesele çok daha acil ve hayatiydi: Makedonya'ya kim sahip olursa, yarımada'daki hâkim stratejik konum onun olacaktı. 19. yüzyıl sonunda, dört devlet Makedonya'da hak iddia ediyordu -Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Romanya. Arnavut liderler de, Manastır ve Kosova vilayetlerinin kendi özerk bölgelerinin bir parçası olmasını istiyorlardı. Tarihi geçmişi, nüfusun etnik terkihi ve güçler dengesinin muhafazasının gerekliliği. Bu da tazminat fikrini de doğuruyordu, yani bir devlet toprak elde ettiği takdirde, komşuları da buna denk kazançlar elde etmeliydi.

Gelişmeleri yakından takip eden Fransa, Osmanlı'nın Avrupa topraklarındaki mevcut yönetiminin uzun sürmeyeceğinin farkındaydı. Fransa'nın sermaye aktarımı Balkan devletleri nezdinde siyasi gücüne katkı yaratmıştı. Balkanlar'da, krediler, silah alımları, Adriyatik demiryolu projesindeki paylar, Balkan ülkelerinde bankaların ve işletmelerin kurulması yoluyla artan ekonomik gücü daha sıkı bir Fransız politikasının göstergesi olmuştur. 1912 baharında, İkinci Fas Savaşı'nın (Allain, 1976 s. 57) sonunda (Agadir krizi diye bilinen 1911'de Fransa ile Almanya arasında, Fas'ın Agadir körfezinde Alman donanmasından bir savaş gemisinin gönderilmesiyle ortaya çıkan askeri ve diplomatik bir krizdir) Afrika'nın paylaşılması sırasında Fas'ın vesayeti için Avrupa emperyalistleri arasındaki rekabetin bir tezahürüdür. Birinci Dünya Savaşı'nın habercisi olan bu Fransız-Alman hesaplaşması, Fransa'nın Büyük Britanya ile ittifakını pekiştirmiştir. Fransız-Alman ilişkileri kötüleşince, patlak veren İtalyan-Türk savaşı uluslararası ilişkileri sarsmış ve Fransız diplomasisi uzun süredir devam eden “statüyü koruma politikasını” yavaş yavaş terk etmek zorunda kalmıştır. Fransa, bir müddet daha Balkanlarda sıcak bir çatışmayı önlemek için gayret göstermiştir. Fransa, 1912'de imzalanan Sırp-Bulgar anlaşmasını, Balkan topraklarının Almanya-Avusturya karşısında bir savunma olarak kabul etmiştir. Oysaki Osmanlı Hükümeti'ne karşı bir ittifak olarak ortaya çıkmıştır.

1. 1.1. Fransız Kamuoyu

Birinci Balkan Savaşı'nın patlak vermesi, Fransa'da endişelere yol açmıştır. Aslında kısa bir süre önce Fransız basınının Balkanlardaki duruma karşı ilgisizliği ve hoşnutsuzluğu gündemdeyken Balkan devletlerinin etkili bir reklam faaliyetiyle XIX. yüzyılın sonlarından itibaren Fransız akademisyen ve gazetecilerin metinleri Balkanlar'daki büyük değişimlere işaret etmeye başlamıştı (D'Estaille, 1913, s. 6). Artık Fransız halkının daha büyük ilgisi söz konusu olacaktır. 1912'de Fransız kamuoyu, yazılı metinler sayesinde Balkanlar hakkında pek çok bilgi edinecektir. Fransız gazete ve dergileri; “Le Temps” ve “Le Figaro'nun” yanı sıra “Journal des

Débats, Revue des Deux Mondes” ve “Revue de Paris” gibi süreli yayınlar Fransız okuyucularını Balkanlar'daki gelişmeler hakkında düzenli olarak bilgilendirmeyi sürdürürler (Kolakoviç 2012, s. 199-212).

Sırp-Bulgar Savaşına girerken bazı Fransız politikacılar Avrupa'yı "Balkan halklarının sürekli ilerlemesine karşı uyuyan ve kör" olarak nitelendirmiştir. Zira Fransız aydınları Balkan halklarının çocuk yaşta olduğuna dair yaygın bir inanış olduğuna dikkat çekmiş ve daha sonra ise savaşlarda gerekli olgunluk becerisini gösterdiklerini de dile getirmişlerdir. Balkan müttefiklerinin Türkiye'ye karşı kazandığı zaferden sonra ise büyük şeyler yapabilecek kapasitede olduklarını söylemekten çekinmemişlerdir. Birinci Balkan Savaşı'ndan sonra ise Fransızlar bu kez de Sırp-Bulgar anlaşmazlığını yatıştırmaya çalışacaklar ve 1913'te yeni savaşa karşı kararlı bir şekilde seslerini yükselteceklerdi. Balkan Savaşları'nın seyri ve Balkan devletlerinin Fransa'daki güçlü propagandası, Fransız aydınlarının faaliyetleriyle, Cermenizme karşı Slav devletlerinden bir duvar inşa etme fikrinin gelişmesine yol açmıştır. Fransız diplomasisi de kendi entelektüellerini takip etmiş -Almanya'nın Doğu'ya nüfuz etme projesi göz önüne alındığında- Sırbistan'a artan bir ilgi göstermiştir.

2. Balkanlarda Statükoyu Koruma Çabaları

Fransa, Türk topraklarının Avrupa kısmının tasfiyesi sırasında ve sonrasında Balkanlar'da ve Avusturya-Macaristan politikasında meydana gelen değişikliklerle özellikle ilgilenmiştir. Almanya'nın Balkanlar'daki çıkarları da Fransa'nın Balkanlar'a yönelik politikasının rotasının değişmesinde etkili olmuştur. Böylece Fransa, Balkanlar'da ısrarla vurguladığı geleneksel “statüko” politikasından vazgeçmeye mecbur kalacaktır. Fransa'nın Osmanlı topraklarında sahip olduğu mali çıkarlar, Balkanlar'daki sınırların değiştirilmesine yönelik irade eksikliğine dönüşmüş, bu da Paris'te reform çabalarını destekleyen siyasi çevrelerin doğmasına neden olmuştur. Ancak Almanya'nın Doğu'ya nüfuz etme tehdidi ve Osmanlı'nın Balkanlar'da tutunamaması, Balkan savaşları sırasında Fransa'nın Balkanlar'a yönelik ekonomik ve siyasi çıkarlarının birleşmesi sonucunu doğurmuştur.

Esas itibarıyla tüm Avrupa ve Fransa Balkanları her devlet sadece kendine mali kazanç doğuran bir spekülasyon alanı olarak görüyordu. Balkanların gidişatı Fransa'nın dikkatini Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğü politikasından uzaklaştırdı ve Osmanlıdan arta kalacak bölgelerde dikkate değer bir Fransız siyasi varlığının temelini atmaya yönelik bir tutum sergilemeye yöneltti.

2.1. Diplomatik Belgeler Işığında 1912 Savaş Öncesi Balkanlarda Yaşanan Gelişmeler

Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın 1922'de yayımladığı diplomatik belgelerde (Ministère des affaires étrangères, Affaires d'Orient 1897 s. 357). Balkan devletlerinin ittifak arayışları, yaşanan krizler ve nihayet savaşın safhaları gözler önüne serilmiştir. Bu belgelere göre ne yazık ki Bâbiâli'nin pek çok önemli gelişmeden bihaber olduğu anlaşılmaktadır. Buna mukabil, büyük devletler; İngiltere, Fransa, Rusya başta olmak üzere Almanya ve Avusturya-Macaristan Balkanlarda her türlü gelişmelerden haberdar dolayısıyla diğer Balkan devletçikleri de adı geçen büyük devletlere sığınarak boylarından büyük işlere kalkışmışlardır. Konjonktürden faydalanarak kendi aralarında çok çabuk gizli ittifaklar kurabilmiş ve gerekli antlaşmaları peş peşe yapabilmişlerdir.

Rusya, Osmanlı toprak bütünlüğünü savunan politikalarından vazgeçmiş görünen Fransa'yı yanına almak için çok gayret göstermiştir. Fransa ise Rusya'yı oyalayarak kritik meseleleri İngiltere'ye havale etme çabasına girmiştir. Zira Balkanlarda İngiltere'yi karşına almak akıllı bir politika olmayacaktır. Bu minvalde Fransa, Belgrad ve Sofya gibi merkezlerde bulunan yetkin diplomatları aracılığıyla anlık hareket planları oluşturabilmiştir. Rusya ile ittifaka özel önem vermesine rağmen Fransa, İngiltere'yi hep yanında görmeye çalışmıştır. Adeta İngiltere'siz karar almamaya çalışmış ve Rusya'yı denge unsuru olarak görmüştür. Rusya ise genellikle Fransa'nın onayına muhtaç kalmış, önce iki ülke arasında yani Rusya-Fransa arasında karar almak daha sonra bunu İngiltere'ye onaylatmak istemiştir. Fakat Fransa, böyle durumlarda Rusya'yı oyalayarak İngiltere'yle birlikte hareket etmek mecburiyeti hissetmiştir. Belgelerden anlaşıldığı üzere bu üç devlet daha sonra bölgede söz sahibi olan bir başka devletle Avusturya ile de uzlaşma zorunda kalacaklardır. Sanki Almanya ve İtalya Balkanlardaki gelişmeleri biraz daha geriden takip ediyor gibidirler. Bilhassa Balkanlarda bir Balkan Devleti olarak kurulan, yüzyıllarca bölgede istimâlet politikasıyla (Meylettirme, cezbetme, gönül alma demektir. Kroniklerinde “halkı ve özellikle gayri müslim tebaayı gözetme, onlara karşı hoşgörülü davranma, raiyyetperverlik” mânasında kullanılmıştır. Fethedilen topraklarda yerli halka iyi davranma, onları himaye altına alarak can ve mal güvenliğini sağlama, özellikle dinî konularda serbest bırakma, gerekirse vergi hususunda kolaylık göstermek şeklinde özetlenebilen Osmanlının uyguladığı uzlaştırmacı fetih siyaseti için kullanılan bir tabirdir) hüküm süren Devlet-i ‘Aliyye ise buraların hâkimi değil de sömüren düşman gibi muamele görmüştür (İlgürel, 2001, s. 362-363; Uygur 2023, s. 75-76).

2.1.1. Poincaré, Sazonov ve Grey Üçlüsü

Fransa Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten Raymond Poincaré (1860-1934), Balkan Savaşları'nın öncesinde ve önemli bir bölümünde süreci yürütmüştür. Çar II. Nicolay'ın (1868-1918) vaktiyle kendisine Rus dışişlerini emanet ettiği Iswolsky'nin (Revue d'histoire moderne, Paris 1931, s. 155) izinden giden güçlü bir karizmatik diplomat Sergei Dmitrievich Sazonov (1860-1927) Rusya adına hareket etmektedir. Büyük Britanya adına dışişlerinden sorumlu devlet bakanı Edward Grey (1862-1933) Poincaré ile gizlice görüşerek öncelikle Türkiye ile İtalya arasındaki savaşta gerekirse arabuluculuk yapmak düşüncesi ön plandayken dikkatler birdenbire Makedonya'ya çevrilecektir.

Poincaré, Sazonov ve Grey üçlüsü, diplomatik belgelere göre Balkanların coğrafik haritasını değiştirecek “Büyük Güçlerin/ Düvel-i Muazzama” (Büyük Güçler karakteristik olarak askeri ve ekonomik gücün yanı sıra diplomatik ve yumuşak güç etkisine de sahip devletler idi. Osmanlı siyasi literatürüne; İngiltere, Rusya, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'yı kast ederek Düvel-i Muazzama olarak girmiştir) en güçlüsüdür. Avusturya (Avusturya-Macaristan) Dışişleri Bakanı Kont Berchtold da etkili politikasıyla öne çıkarken Almanya ve İtalya'nın etkisi nispeten azdır. 1 Şubat 1912 tarihli Poincaré'ye sunulan bir rapor Rusya'nın Avrupa'nın doğusuna dair görüşlerini kısaca şöyle özetlemiştir: Fransa ve Rusya muhtemelen İngiltere ile de anlaşmalı, zira bir bahaneye sığınan Alman Hükümeti ve onu takip eden Avusturya ise güç dengesini etkileyecektir. Aslında Almanya ve Avusturya arasında bir anlaşma zor gibi görünse de diğer güçler her iki ülkeyle de görüşmek gerektiğini düşünmektedir. Balkanlar'da tehlike Makedonya'da ve Arnavutluk'ta ortaya çıkmıştır. Ruslara göre, Türkler Arnavutluk'ta da Makedonya'da olduğu kadar tedbirsiz davranmıştır. Oysa ilk isyanı kabilelere belirli avantajlar vaat ederek bastırmışlardı (Documents Diplomatiques, I, MDCCCCXXII, s. 6).

Sazonov Balkanlarla ilgili herhangi bir konuda Fransa ve Rusya arasında öncelikli bir görüşme olsun istemektedir. Yani önce, Fransız-Rus devletleri arasında alınan bir kararın, daha sonra İngiltere'ye sunulması ve en nihayetinde üçünün kararıyla hareket ederek diğer devletlere dikte ettirmek istemektedir. Buna göre, Fransızlar ve Ruslar, öngörülecek çeşitli olasılıkları kendi aralarında incelemeli ve her biri için, karar vermeseler bile, her birinin ortak çıkarları için ne yapmaları gerektiğini düşünmelidirler. Sazonov'un bu önerisine karşın Fransa temkinli davranmayı tercih etmiş veya Rusya'yı oyalayarak İngiltere'ye öncelik vermek istemiştir. Hatta Iswolsky, Doğu'da ortaya çıkabilecek beklenmedik durumlara ilişkin yeni bir düşünceyi sadece Fransızlarla paylaşmış ve İngiltere'ye de bilgi vermek için bile Fransa'dan adeta izin almıştır. Fakat Fransa da Rusya hakkında tereddüt içindedir. 7 Şubat 1912'de Petersburg'dan gönderilen

bir telgrafta Fransa'nın tutumu hakkında ilginç bir tespit yapılmıştır. Rusya ile yapılan özel bir görüşme vardır ancak Fransızlar Rusların niyetini henüz anlayamadıkları bu görüşme için durumu mealen şöyle özetlemektedir:

İngiltere'yi her gün haberdar etmenin bir faydası yok. Şu an için alınan bir kararımız yok, sadece dinlemede kalalım! Rus Hükümeti'ni de teşvik etmemize gerek yok. Bize soran kendileri, Sayın Sazonov şimdiye kadar yalnızca ikincil konulara değindi. Bizden başkasına da açılmayacağından emin olmadığımız gibi kendileri de tereddüt içindeler. İngiltere'yi sıkboğaz etmeyelim. Zira Rusya'nın bize öneri olarak çok çeşitli olasılıklardan bahsetmesi şu an bizim menfaetimizedir. Şimdilik sadece konuşuyor, biz de uygun zamanda müdahale ederiz. (Documents Diplomatiques I, MDCCCCXXII, s. 9).

Fransa'nın hem Rusya'yı idare etme veya oyalama taktiği uyguladığı hem de Büyük Britanya'yı kısa süreliğine uzak tutarak okları üstüne çekmemeğe çalıştığı görülmektedir. Öte yandan Petersburg Kabinesi Paris'e yakın zamanda Avusturya-Macaristan Hükümeti ile Balkan sorunu hakkında herhangi bir görüşme yapmadığını bildirmektedir. Ayrıca Rusya'nın İtalya'ya yönelik mevcut politikası, yalnızca İtalyan Hükümeti'nin Balkanlar'da Avusturya'ya sahayı açık bırakarak felç olduğu biçiminde açıklanmıştır. Ayrıca Poincaré'den bu önemli görüşmeyi Grey'e iletirken “Doğu Sorununun” çeşitli olasılıkları hakkında yapılacak görüş alışverişlerine ihtiyatlı bir göndermede bulunmasını istemiştir. XIX. Yüzyılda “Avrupa’da ticaret ve toprak mücadelesi hanedanları yeni bir yola diplomasiye yöneltmiş, Osmanlı mirasını paylaşım meselesi aralarındaki diplomasiinin temel gündem maddesi haline gelmiştir. Doğu Sorunu veya Şark Meselesi adını alarak bu yolda çok muazzam iş birliği veya çıkar çatışmaları teşekkül etmeye başlamıştır.”; Rusya, 1815 Viyana Kongresinde “Question d’Orient-Şark Meselesi” deyimini ortaya atarak Avrupa’nın diplomasisinde çok kullanılacak bir argüman yaratmıştır. Bu deyim sonraları Osmanlıyı paylaşmak şeklinde tezahür etmiştir. Avrupa diplomasisinde önce; Osmanlının toprak bütünlüğünü korumak, XIX. Yüzyılın sonlarına doğru ise Osmanlı Avrupa’sını paylaşmak, XX. yüzyılda ise artık Osmanlının bütün topraklarını bölüşmek olarak kullanılmıştır. 1878’de Rusya Osmanlıya reformları dayatırken aslında savaşı Doğu Sorunu’nu çözmek yani Osmanlı Devletini ortadan kaldırmak için geriye kalan tek seçenek olarak kullandı (Uygur, 2022 s. 4; Karpat, 2021 s. 168; Armaoğlu, 2010, s. 160).

Sazonov, Rusya'nın Doğu'da kendilerine haber vermeden hiçbir şey yapmayacağını ancak gelişmeler karşısında birbirlerine danışmak gerektiğini bir kez daha hatırlatarak Fransa'yı yanında görmek istemiştir. “Avrupa dengesi” çerçevesinde herhangi bir şey Bakanlar Konseyi'ne havale edilmek zorundadır. Ancak Fransa, politikasının geleneksel ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kaldığını vurgulayarak “Doğu” hakkında Osmanlının bütünlüğü ve Balkanlar'daki statükonun devamını elzem görmektedir (Documents Diplomatiques I, MDCCCCXXII, s. 11).

2.1.1.1. Balkanlarda Statüko Kaygıları

Osmanlıda bir buhranı, Avusturya'nın Yenipazar'a veya Arnavutluk'a yaklaşımını ve Osmanlı ile herhangi bir Balkan devletinin çatışma ihtimalini ihtiva eden bir formülü Sazonov'un onayı da alınarak Londra ile konuşulmaya devam edilecektir. 1 Nisan'da Poincaré, Sofya ve Belgrad'daki diplomatlarına çektiği telgrafta kısaca şöyle bir bilgi vermiştir: "Rus Büyükelçisi, Bulgaristan ve Sırbistan'ın bugünlerde gizli iki ikili anlaşma imzaladığını haber verdi. Bu anlaşmada ilk olarak iki Balkan devleti saldırı durumunda birbirlerinin yardımına koşacak ve böylece "statüko" korunacak. İkincisi, Rusya'nın tavsiyesini dinlemeden hiçbir şey yapmamayı kabul ediyorlar" (Documents Diplomatiques I, MDCCCCXXII, s. 15).

Statükoya ilişkin taahhüde oldukça önem atfeden Poincaré, statükonun bozulması durumunda Rusya'ya karşı bir "tali taahhüt" içerip içermediğini öğrenmek istemiştir. Ayrıca bu belgeden hareketle diğer ülkelerin yaklaşımını öğrenmek için görevlendirilen Fransız diplomatlar ile Fransız Dışişleri Bakanı arasında çok gizli telgraflar karşılıklı gidip gelmiştir. Fransa, Sazonov ile başlayan görüşmelere devam etmenin ne kadar elzem olduğunu görmüş ve müzakerelerin yarım bırakılmayacağını ısrarla belirtmiştir.

3 Nisan 1912 tarihli belgede Bulgaristan ile Sırbistan'ın gizli anlaşmasını teyit eden bu rapora göre, patlak veren İtalyan-Türk savaşı Bulgar-Sırp yakınlaşmasını çabuklaştıran bir olay haline dönmüştür. Rusya'nın himayesinde görüşmeler başlamış ve oldukça hızlı bir şekilde bir anlaşmaya varılmıştır. Kısaca, iki ülke bir saldırı durumunda birbirlerine karşılıklı destek verme ve Balkanlar'daki statükoyu koruma sözü verirler. Makedonya üzerindeki her türlü rekabetin sona ereceği, okullar, kiliseler, din ile ilgili tüm sorunlar için dostane bir anlaşma kurulacağı, karşılıklı hareket alanlarını bile sınırlayacakları hususunda varılan mutabakat şubat veya daha sonra mart ayının ilk günlerinde tesis edilecektir. Fransız diplomat, bu anlaşmaya Yunanistan'ın da dâhil edilmesi için görüşmeler yapıldığını ve sonuca varmalarının uzun sürmeyeceğini rapora ilave etmiştir. Rus maslahatgüzarının verdiği işaretlerden, iki devletin de "Rusya'ya danışmadan hiçbir şeye girişmemek" üzere resmî bir anlaşmaya vardıkları açıkça ortaya çıkmaktadır (Uygur, 2023, s. 85).

Fransız diplomatik belgesine göre, Rusya Balkan devletlerinin Makedonya sorununu çözmeleri ve böylece "ulusal özlemlerini" gerçekleştirmeleri için özellikle elverişli anın geldiğine vurgu yapmıştır. İtalya'nın, Türkler karşısında sürüklendiği çıkmazdan kurtulmak için acele etmek zorunda kalacağı ve bu yüzden ya Çanakkale Boğazı'na ya da Selanik'e karşı harekete geçeceği tahmin edilmektedir. Rusya, Bulgaristan ve Sırbistan'ın statükoyu bozacağını düşünerek Osmanlı sınırını geçmekten çekinmeyecekleri kanaatini taşımaktadır. Bu iki devletçik Makedon vilayetlerinde ilerleyecekler. Yunanistan ve Karadağ da onları taklit edecek ve böyle

bir vaziyet karşısında Osmanlı muhtemelen teslim olmak zorunda kalacaktır. Ancak, statükonun üçüncü bir güç tarafından kırılması, örneğin İtalya'nın Avrupa'daki Türkiye topraklarına, özellikle Selanik'e karşı harekete geçmesi durumunda, Balkan devletlerinin birliklerini ileri sürmeleri kaçınılmaz olacak ve bu birlikleri engellemek neredeyse imkânsızlaşacaktır. Kaldı ki bu birlikler Makedonya'da, eski Sırbistan'da, Arnavutluk'ta gerekirse her türlü ajitasyonu destekleyerek oradaki karışıklıkları, isyanları sürdürürler (Documents Diplomatiques I, MDCCCCXXII, s. 16-17).

Fransız Büyükelçiye Sazonov, ne Viyana'nın ne de Berlin'in Sırbistan ile Bulgaristan arasında son zamanlarda yapılan anlaşmalardan haberdar olmadığını söylemiştir. Sazonov bu süreçte gizli tutulmamasının ciddi sakıncaları olacağını düşünüyor olmalı. Zira bu konudan sadece Fransız Hükümeti'ne bahsetmiştir. Öyle ki kendi bakanlığında sadece üç yetkili bunun farkındadır. 5 Nisan 1912 tarihli raporda, düzenlemelerin içeriğine ilişkin sorulara maddeler halinde şöyle cevap verilmiştir: Bu, iki taraf arasında yalnızca sıkı bir savunma ittifakı, ikili bir sözleşmedir ve saldırı yapabilecek güçlerin (henüz) adlandırılmaması; saldırı olmaksızın statükonun ihlal edileceğine ilişkin herhangi bir muhakeme içermediği ve akit yapan tarafların Rusya'nın görüşü olmaksızın hiçbir şey yapmalarını öngören düzenlemenin uygulanacağı bilgisi verilmiştir. Raporda, Osmanlıya yönelik bir tespit dikkatleri çekmektedir. Jön Türklerden bahsetmiş ve şöyle tanımlamıştır: “Jön Türkler, yabancıların huzurunda, bölünmelerinin İmparatorluk ve partileri için oluşturduğu tehlikeleri anlamış görünüyorlar. Kendilerini toparladılar, seçim başarıları kesin görünüyor ve ankette öngörülen iç kriz artık olası görünmüyor” (Documents Diplomatiques I, MDCCCCXXII, s. 17). Yani anlaşılan Osmanlıda iç karışıklık çıkmayacak gibidir.

Sonuç olarak bütün çabalar başarısız olursa ve statüko sürdürülemezse, Rusya Doğu'nun büyük sorunlarının kendi dışında çözülmesine asla izin vermeyecektir. Bu düşünceden hareketle Fransa Rusya'yı desteklemeye karar vermiştir (Documents Diplomatiques I, MDCCCCXXII, s. 25). Sazonov daha sonra mealen şöyle bir değerlendirme yapmıştır: “Avusturya-Macaristan'ın Sancak'ta aktif bir adım atması pek olası değil. Ancak bu ihtimali birlikte değerlendirmekte gecikmememiz daha doğru olur gibi geliyor. Sancak'ın Avusturya tarafından yeniden işgali, en azından Rusya, Fransa, İngiltere ve Osmanlıdan bir protesto getirecektir. Fransız Hükümeti'nin bu sorunu ele almasını öneriyorum” (Documents Diplomatiques I, MDCCCCXXII, s. 24). Zira Rusya'ya göre Rusya ve Fransa'nın birlikte hareket etmesi Avrupa barışını güçlendirecektir. Savaş başladıktan sonra pek çok konuda Bâbîâli üzerinde enerjik bir baskı uygulamak için “psikolojik anın” geleceğini veya geldiğini düşünüyor. Konsey nihayet, benimsenecek tutumu görüşmek üzere olağanüstü bir Meclise çağrılacak yüz kişinin bir liste hazırlamasına karar

verecektir. Bütün Büyük Güçlerin birleşmesi sağlanamadığı takdirde, Petersburg Kabinesi Rusya, Fransa ve İngiltere'nin ortak bir eyleminin Osmanlı'nın rızasını almak için yeterli olacağına karar verecektir (Documents Diplomatiques I, MDCCCXXII, s. 41-42).

3. Avrupa Güç Dengesi/ Concert Européen

“Viyana Kongresi sistemi” olarak da bilinen Avrupa uyumu, 1815'ten bu yana büyük Avrupalı güçlerin Viyana Kongresi sırasında aldıkları kararları ve toplantıları takip eden güç dengesidir. 1870 Sedan savaşıyla tutsak düşen III. Napolyon'dan sonra Avrupa'da gücü törpülenen Fransa, güçlü birleşik bir Alman İmparatorluğu'nun yükselişine şahit olacaktır. Almancadan dünya siyasetine çevrilen Weltpolitik, Almanya'nın XIX. yüzyılın sonlarında II. Wilhem (1859-1941)'in önderliğinde benimsenen diplomatik doktrininin adı olarak özellikle sömürgecilikte daha talepkâr olan bu yaklaşım, öncekinin yerini alacaktır Bismarck'ın somutlaştırdığı Realpolitik'in yerini Wilhem'in otokratik iradesi nedeniyle 1890'da yeni şansölye Leo von Caprivi alacaktır. Böylece Avrupa güç dengesi rekabeti bütün hızıyla devam edecektir. Bu devletlerin önemli yayılma alanlarından biri de Balkanlar olacaktır Rusya'nın gizlilik konusundaki ısrarı, Sırbistan ve Bulgaristan arasındaki anlaşma ifşa edilirse Avusturya'nın Sancak'ı işgal edeceği kaygısıyla açıklanmıştı. Poincaré'nin de kişisel endişesidir. Avusturya-İtalya-Rusya anlaşması açık değildir ve Avusturya tüm mevcut görüşmelerin dışında tutulmuştur. Bu nedenle, iddia edilen kombinasyonlar statükoyu korumak isteyenlerin çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak görünecektir. Her halükârda, bu Balkan müzakerelerinde en çok endişelendiren şey şudur: Rusya'nın Fransızlardan habersiz bunları başlatmış ve sürdürmüş olması ve onları bir oldubittiye getirmesidir. Eğer gerçekten er ya da geç bir Avusturya-İtalya-Rusya anlaşmasına varılması amaçlanıyorsa bu, Avrupa güçlerinin dengesini (İnalçık, 1997, s. xvı) etkileyen bir politikadır ve sonuç olarak ittifakı ve Üçlü İtilafı tehlikeye atmaktadır.

Avrupa Devletleri 17. Yüzyıldan itibaren kendi aralarında denge politikası dolayısıyla bir Avrupa Devletler Sistemi European State System içinde düzenlemekteydi. Osmanlı Devleti Avrupa denge politikasında daima fiilen çok önemli bir faktör olduğu halde resmen Avrupa devletler sistemi içine kabul edilmemiştir. Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü destekleyen batı monarşileri ile Osmanlı topraklarını istila etmeyi değişmez bir politika olarak benimseyen Avusturya ve Rusya, bu noktada birleşmekte idi. Batı Devletleri Fransa ve İngiltere ticari çıkarlarını ve Ortadoğu pazarını kaybetmekten korktukları için Osmanlı İmparatorluğunun bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumayı değişmez bir politika olarak benimsemişlerdi. İttifak'a sadık olan Fransa, Rusya ile bir anlaşmaya varmadan asla diplomatik bir görüşmeye girmeyeceğini beyan etmek durumundadır (Bulletin quotidien, 1919).

Rus Hükümeti'yle Fransız Hükümeti'nin müzakere isteği Aralık 1895'ten Ocak 1896'ya kadar olanların hemen hemen tekrarıdır. Zira Sazonov, 1896'da Prens Lobanov (1824-1896)'un yerine geçmiş gibidir. Rusya'nın Balkanlar politikasını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

Büyük devletlerin, Balkanları Rusya'ya bırakmayacağını III. Aleksandr'ın hükümetleri anlamıştı. Balkanlarda Rusya hayranlığı kilisenin ve öğretmenler gibi halk adamlarının duygusuydu. Balkan politikacısı ve "snob" tüccarlarla aydınların gözleri Viyana, Berlin, Londra ve Paris'teydi. Bu zümreler için Rusya'ya bağlılık sadece akşam yemeği eğlencesiydi. Rusya'nın iç dünyasına dönme zamanı gelmişti. Gerçi Makedonya Islahat Projesi konusunda Osmanlı Devleti'ne en çok baskı yapanların içinde Rusya vardır. Ama bu Bâbîâli'yi sıkıştırmaktan çok, Balkanlar'da Avusturya'yı tek borazancı halinde bırakmamak içindir. (Milliyet, 2008).

15 Mayıs 1912'de büyükelçilerin önüne gelen bilgilere göre Arnavutluk'ta başlayan ajitasyonlar endişe vericidir. Buna mukabil, Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan arasında anlaşma yapılmıştır. Büyük Güçler Balkanları rahatsız ederler ama duruma göre de birlikte hareket etmeyi de başarabilirler. Makedonya'nın paylaşımı üzerine rekabet eden Sırbistan ile Bulgaristan'ın yaptığı gizli anlaşmadan Viyana'nın hiç şüphelenmediği ya da muhtemel ajitasyondan korkan Rus Hükümeti, Viyana'daki büyükelçiliğini bilgilendirmemenin daha ihtiyatlı olduğunu düşünmüş olabilir. Avusturya-Rusya ilişkileri o zaman 1908'deki kadar zorlaşacaktır. Fransa hoş karşılayabilir ya da karşılamayabilir. Şimdi Fransa'nın önünde bir ikilem var; aslında genel barışın çıkarları için Fransız-Rus ittifakı veya Avusturya-Rusya rekabetiyle ortaya çıkan yeni durumları görmek gereklidir. Viyana ve Saint-Petersburg kabinelerinin raporlarını önce görmek sonra karar vermek daha akılcı bir yol olacaktır. Bu noktadan hareketle, Avusturya ile Fransa iyi ilişkiler kurma çabaları göstermelidir. Tam bu sırada Paris'te Bulgarlara verilecek muhtemel kredinin imzalanması ön plana çıkmıştır. Fakat bu operasyon ile Rus-Bulgar-Sırp siyaseti arasında herhangi bir bağlantı olduğu izleniminden kaçınmak elzem olacaktır (Documents Diplomatiques I, MDCCCCXXII, s.27).

3.1. Avusturya- Macaristan'ın Tutumu

8 Ağustos'ta gelen haberler, Avusturya- Macaristan'ın Bosna-Hersek üzerinden Yenipazar Sancağı ile ilgili birtakım provakatif hareketlenmeler yaratacağı yönündedir. Bu Sırp Hükümeti'nin de rahatsız olduğu bir durumdur. Zira Avusturya-Macaristan Sırp topraklarına tecavüz etmekten çekinmez. 14 Ağustos'ta Viyana Hükümeti'nin Büyük Güçlerden bazı talepleri ortaya çıkmıştır. Şöyle ki: Hristiyan milletlere meşru olarak talep edebilecekleri garantileri sağlayacak olan bir "âdemi merkezîyetçilik" politikasının benimsenmesi konusunda Bâbîâli'ye tavsiyelerde bulunmak. Bu politikanın sonuçlarını barışçıl bir şekilde beklemeleri için Balkan devletleri ile birlikte çalışmaktır. Balkanların statükosunu ve Avrupa barışını

korumak için bilhassa Fransa'dan destek talep edilen bir yazı, Petersburg, İstanbul, Roma, Viyana, İstanbul, Londra ve Berlin büyükelçilerine gönderilmiştir (Uygur, 2023, s. 97).

Poincaré, Sazonov'la beraber Avusturya'nın önerisini kabul etmenin ve ilgili tavsiyeyi Bâbîâli'ye toplu olarak değil, ayrı ayrı vermenin mümkün olduğu konusunda hemfikir olmuşlar ve Balkan devletlerine sükûnet telkin etmeyi de kararlaştırmışlardır. 17 Ağustos 1912'de bu kararın İngiliz Hükümeti'ne acilen bildirilmesi resmi yazışmada yer almıştır. Fransız Hükümeti ve Rus Hükümeti, Avusturya'nın önerisini kabul etmenin ve ilgili tavsiyeyi vermenin mümkün olduğu konusunda hemfikir olarak Türk Hükümeti'ne, aynı zamanda Balkan Devletlerine sükûnet tavsiye kararı alacaklardır (Documents Diplomatiques I, MDCCCCXXII, s. 35-36). Avusturya'nın bu önerisini zararlı bulan Osmanlı Sadrazamı Tevfik Paşa ise derhal karşı çıkmıştır.

3.1.1. Rusya'nın Talepleri

Rusya'nın hakemliği sözleşmenin her satırında yer almaktadır. Sınır olarak Ohri Gölü'nün yakını düşünülse de tam olarak kesin değildir zira vakti gelince sınırları da Rusya belirleyecektir. Rusya doğusunun tamamını Bulgaristan'a, batısının tamamını Sırbistan'a bırakıyor. Ama Bulgaristan'a Selanik'e kadar, Sırbistan'a Arnavutluk'a kadar herhangi belirgin bir sınır koymadan taksim ediliyor. Bu nedenle antlaşma, özünde yalnızca Türkiye'ye karşı bir savaşı değil, Avusturya'ya karşı bir savaşı da içeriyor. Üstelik Rusya her konuda hakem olarak alındığından, iki Slav krallığı üzerinde hegemonyasını kurmayı amaçlamaktadır. Bu anlaşma Fransa için, Sırp'ların ve Bulgarların art niyetlerini ortaya çıkarmakla kalmıyor, aynı zamanda Rusya'nın umutlarını desteklemiyor gibi görünüyor. Burada olası bölünme açgözlülükleri cezbeden bir tuzak gibidir. Ne Bulgaristan ne de Sırbistan Rusya'nın onayı olmadan savaş ilan etmeyecekleri gibi yerlerinden kımıldamayacaklar. Zira Rusya her an onlara müdahale edebilir.

Londra'dan Grey'in nazik bir üslupla Viyana Hükümeti'yle görüşeceği haberi telgrafla Paris'e bildirilmiştir. Öte yandan, küçük Balkan devletleri, Petersburg'a, dört vilayette âdem-i merkeziyetçilik veya diğer tedbirler şeklinde verilecek avantajların yalnızca Arnavutların yararına olmasının kabul edilemez olacağına işaret etmişlerdi. Osmanlının Arnavutluk'a daha fazla imtiyaz vereceğini tahmin eden Poincaré Fransa'nın statükonun korunması şartıyla diğerlerine de aynı muameleyi talep edeceğini bildirmiştir. Sazonov, Bulgaristan'ın Osmanlı'nın insafına bırakılmasını yanlış bulmakta, Fransız ve İngilizleri yanında görmek istemektedir. Fransa böyle bir durumu hem Balkan Devletlerine hem de Yarımada'nın Hıristiyan nüfusuna, kaderlerinde bir iyileşme umudu vermesi muhtemel bazı önlemler olarak görmüştür. Muhtemel silahlı çatışmayı önlemek için başarılı olunacaktır. Bunun üzerine Poincaré, Grey'e hitaben Balkanlar'da bir çatışmayı önlemenin en iyi yolları konusunda Rus

Hükümeti ile görüş alışverişinde bulunmak gerektiğini belirtmiş herhangi bir toplu eylem için üç gücün uyumunun gerekli olduğunu anlaşıldığını eklemiştir (Documents Diplomatiques I, MDCCCCXXII, s. 50).

Arnavutlara verilen tavizlerle ilgili resmi metin iletilecek böylece, en azından bölgesel hizmet açısından Rumeli'deki Bulgar, Yunan ve Sırp nüfuslar aynı rejimden faydalanmak için büyük bir avantaja sahip olacaktır. Paris'ten İstanbul'daki büyükelçiye gönderilen yazıda; Osmanlı Hariciye Nazırı Gabriel Noradunkyan Efendi, Rusya'daki Türk Büyükelçisi Turhan Paşa'nın sözlerinin Osmanlı Hükümeti'nin görüşleriyle örtüştüğünü beyan etmiştir. Osmanlı yetkilisi hatta konunun divanda henüz görüşülmediğini, bu teyidi henüz veremediğini, uygun bir karar alınacağına ve bunu yayınlatacağına dair söz vermiştir (Documents Diplomatiques I, MDCCCCXXII, s. 52-53).

3.1.1.1. Almanya'nın Tutumu

Paris'te bazı gazeteler, Lozan'da Türkler ile İtalyanlar arasındaki müzakerelerin Almanya'dan gelen bir teklifle büyük bir ivme kazanacağını duyurmuştur. Alman diplomatlar, bu müzakerelerin işe yarayacağını ve etkili bir sonuca yol açacağını umduğunu ancak Almanya'nın bir müdahalesi olmadığını beyan etmiştir. Almanya'nın dikkati de Balkanlar üzerindedir. Alman diplomatlar Fransız diplomatla muhtemel savaşı değerlendirirken çatışmaları yerel düzeyde tutmak gerektiğini dile getirmişlerdir. Esas itibarıyla Makedonya'da savaş çıkabileceği öngörülmüş ancak Avrupa'ya uzanacak bir savaş istenmemektedir. Aslında en belirleyici ülke konumunda olan Rusya'nın hareketi veya politikası ön plana çıkmaktadır. Türkiye'nin mutlak muhalefetiyle karşılaşmadan Berlin Antlaşması'nın 23. maddesinin uygulanmasını talep etmek zor geliyor (Baykal, 1988, s. 195-208). Bâbîâli etkili tavizler vermeye ikna edilmedikçe Bulgarların geri çekilmeyeceğine kanaat etmektedirler. Bulgaristan'ın yangını başlatmak için bir Karadağ hareketine bel bağladığı ve 15 Ekim'e doğru bizzat savaşa girmeye hazır olduğu açıkça görülmüştür. Sahadan alınan bilgiler endişe vericidir. Bulgaristan Petersburg'la kasten rahatsız edici bir dille konuşarak, İmparatorluk Hükümetinden açıkça bir müdahale elde etmeye çabalamaktadır (Documents Diplomatiques I, MDCCCCXXII, s. 60; Uygur, 2023, s. 109). Rusya'nın desteklemediği bir teşebbüsün akim kalacağını şuurundadır. Nitekim McNeill'in belirttiği gibi Balkanlar, Osmanlıdan koparılarak birbirlerine karşı düşmanlık besleyen, birbirleriyle çatışan ulusçuluk akımları yüzünden siyasal ve silahlı kavgaların verildiği bir "horoz dövüşü çukuruna" dönecektir (McNeill, 2021, s. 630).

4. Büyük Güçlerin Ortak Kararları

Büyük devletler, Balkan Yarımadası'nın barışını bozabilecek veya statükoyu etkileyebilecek hiçbir şeye kalkışmamaları için tavsiyede bulunmak üzere Sofya, Belgrad, Atina ve Çetine Kabinelerine aynı anda ve mümkün olan en kısa sürede müdahale edeceklerdir. Bu tavsiye dikkate alınmazsa, Büyük Güçler çatışmayı yerelleştirmek ve buna bir son vermek için çabalarını derhal birleştireceklerdir. Özellikle, nihai bir zaferden herhangi bir toprak kazancı elde etmeyi hayata geçiremeyeceklerini beyan edeceklerdir. Olayların seyri, askeri veya donanma gösterisi gibi daha dinamik araçların kullanılmasını gerektiriyorsa, Büyük devletler bunlara ancak istişareden sonra başvuracaklardır. Aynı zamanda, Balkan Yarımadası'ndaki Hıristiyan nüfusun meşru olarak talep ettiği idari reformları gecikmeden gerçekleştirmesi için Bâbîâli'ye aracılık edeceklerdir (Documents Diplomatiques I, MDCCCCXXII, s. 60-61).

Iswolsky, Avrupa'nın iki gruba bölüneceğinin altını çizerek bu prosedürün Sazonov'un veya İngiltere'nin onayını alamayacağından endişe etmiştir. Bunun üzerine Poincaré, öncelikle, Üçlü İtilafın güçleri arasında gizli kalabileceğini dile getirmiştir. İkinci olarak ikili gruplaşmanın herkes tarafından bilinen bir gerçek olduğunu ve iki grubun kamusal iş birliğinin birtakım avantajlar sağlayacağını hatırlatmıştır. Poincaré, Rusya'nın endişesini izale etmek için yine, gruptan gruba iletişim, Sazonov'un veya İngiliz Hükümetinin itirazlarına yol açarsa, Fransız Hükümeti'nin Almanya ve Avusturya-Macaristan'a karşı, belirtilen temel ilkeler üzerinden görüşmeler yapmaya hazır olacağını belirtmiş ve böylece ikna etmeye çalışmıştır. Londra'ya gelen Sazonov'a taslağın bir kopyasını verilmiş, Sazonov bunu tatmin edici bulmuştur. Ancak bir grubun toplu eylem fikrini her zaman reddeden Grey'e dikkat etmek gerekmektedir. Ayrıca Sazonov'un Bâbîâli'ye topluca müdahaleye itiraz edeceği düşünülmektedir. Ona göre, her şey Avusturya'nın tutumuna bağlıydı ve Berlin'e bir sonraki ziyaretinde, şansölyeden Viyana'ya Sırp-Bulgar sabırsızlığını yatıştırması için muhtemel bir tavır koymasını isteyecektir (Documents Diplomatiques I, MDCCCCXXII, s. 61).

4.1. Büyük Güçlerin Muhtemel Savaş Durumuna Yönelik Deklarasyonu

Berlin'den gelen haberlere göre, Rusya'nın, büyük devletlerin olası savaş sonucunda Balkanlarda toprak değişikliklerine izin vermeyeceğini çeşitli Balkan devletlerine bildirme girişiminde bulunacağına yöneliktir. Böyle bir durumda Avusturya ile mutlaka işbirliği gerekecektir. Yani Avusturya'yı teşvik etmek veya ikna etmek gereklidir. İşte bu görev Fransa'ya düşmektedir. Sazonov halen Paris'tedir. Avusturya da teklifi kabul edecek gibi görünmektedir. Söz konusu deklarasyon, Balkan güçleri tarafından kötü bir şekilde karşılanmadı, çünkü onları bazı umutlardan mahrum bıraksa bile onlar için bir garantiydi. Balkan devletlerinin başarılı olması durumunda, birlikleri işgal ettikleri topraklardan

çıkarmasının çok zor olacağı, ancak elan önemli olan acil tehlikeyi savuşturmak olduğu konuşulmaktadır. Alman Dışişleri Bakanı Alfred von Kiderlen (1852-1912) şüphesiz Paris'te de atılan bu adımı, Büyük Güçlerin müdahalesini haklı çıkaracak bir durum ve bir fırsat olarak görüyordu (Documents Diplomatiques I, MDCCCXXII, s. 63). Bu aşamada Fransız diplomatlar, Fransa ve Almanya ilişkilerinin olumsuz değişmeye başladığını belirten bir yazı göndermiştir. Oysaki Poincaré, daha birkaç ay önce Fransa'nın Almanya ile yaptığı antlaşmayı hatırlatarak Almanya ile ilişkiler adil ve naziktir şeklinde tanımlamıştı.

Almanya'ya göre, Balkan devletleri ve Osmanlı arasında çıkacak bir savaşı durdurmak mümkün değildir. Büyük güçler başlamadan tedbir almalı, fakat ne olursa olsun Almanya, savaştan kaçınmak amacıyla büyük devletler tarafından alınacak tüm önlemlere katılmalıdır. Ancak, eğer savaş çıkarsa, Büyük güçler arasında ciddi anlaşmazlıklar çıkmasını önlemek esas olmalıdır. Yani Balkanlardaki “muhtemel savaş” önemli değil ancak ittifakların bozulması daha vahimdir. Berlin yine de Balkan devletlerinin hiçbir şekilde toprak kazanmasını istememektedir. Büyük güçler bunu savaştan taraflara önceden kabul ettirmelidir. Böyle bir “deklarasyon” büyük güçlerin işini kolaylaştıracaktır. Bu bağlamda Balkan devletlerinin genişlemeleri mevzubahis edilmezken büyük güçler, Türklerin olası başarılı sonuçları karşısında Balkan devletlerinin mevcut sınırlarını garanti altına almak için büyük avantaja sahip olacaklardı.

Rusya'nın Balkanlar özelinde Doğu'da yeniden daha aktif bir rol üstlenmek istediği bir dönemde, Avusturya da hiç şüphesiz tüm Hıristiyan nüfusların koruyucusu gibi görünmek ve itibarını artırmak istiyordu. Ancak Avusturya'nın bu politikası (Driault, 1921, s. 394) hem Osmanlı Hükümetini desteklemek hem de çatışma sebeplerini ortadan kaldırmak isteyen Almanya'yı endişelendiriyordu. Nitekim Almanya Viyana'nın müttefikleri ile Petersburg'daki dostları arasında kalacaktır. Ancak yine de Berlin Avusturya'nın politikalarını desteklemekten vazgeçmeyecektir. Fransa'ya göre ise, Avusturya-Macaristan Hükümeti Balkanlarda asla barışı amaçlamadığı gibi muhtemelen Hıristiyan nüfus arasında bir yandaş oluşturmak gibi bencil bir hedef izlemektedir. Hatta belirsiz tekliflerle Arnavutları memnun eder gibi görünerek aslında Hıristiyanların lehine ve Osmanlı'nın dağılmasını hızlandıracak bir formül tasarlamaktadır. Fransa'ya göre Avusturya büyük devletleri alternatif olarak araya koymak veya onları kışkırtarak Türkiye'yi Batı medeniyetine ihanet ediyormuş gibi gösterecektir. Yani Şark Meselesini yeniden açmak gibi bir şeydir (Documents Diplomatiques I, MDCCCXXII, s. 37). Fransa Avusturya-Macaristan Krallığı'nın Balkan politikasını oldukça tehlikeli bulmaktadır.

Geniş kapsamlı ortak bir deklarasyon sunan Berlin, sonuçta beş devlet, bir yandan barışın bozulmasını kabul edemeyeceklerini, diğer yandan Rumeli’de gerekli reformları yaptırmaya kararlı olduklarını Osmanlı, Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan’a bildireceklerdir. Buna rağmen inisiyatif kullanmak isteyen Rusya ve Avusturya, Türkiye ile Balkan devletleri arasındaki ihtilafın sonucu ne olursa olsun, Balkanlar’daki toprak statükosunda bir değişiklik olmadan Almanya dahil tüm büyük güçler adına hareket edecekti. Fakat kendi aralarında güven problemi yaşasalar da büyük güçler statükoyu koruma konusunda ittifak etmişlerdi. Şayet çatışma çıkarsa da lokalize edeceklerini bildirirler. Fransa bu gelişmeyi İngiltere ile paylaşmak üzere Londra’yı da harekete geçirir. Artık Poincaré Rusya ve Avusturya’yı memnun edecek ortak bir formül arayışına başlamıştır. Fransa’nın Bâbîâli ile Balkan Devletleri arasında savaş çıkarsa, Büyük Güçler çatışmanın sonunda Balkanlar’daki mevcut bölgesel statükonun herhangi bir şekilde değiştirilmesini kabul etmeyecektir şeklindeki önerisi Almanya’yı memnun etmiştir.

Rus Hükümeti Balkanlarda gerek büyük güçler adına gerekse Avrupa adına Avusturya-Rus mandaterliğine hazırdır. Barışın bozulmasına yol açabilecek herhangi bir hareketi şiddetle reddeden Fransa, İngiltere ve Almanya yine de Türkiye ile Balkan devletleri arasında savaş çıkarsa, çatışmanın sonunda Balkan Yarımadası’ndaki mevcut bölgesel statükonun herhangi bir şekilde değiştirilmesini kabul etmeyeceklerini bildirmişlerdir. Berlin Antlaşması’nın 23. maddesine dayanarak, Hıristiyan halkların çıkarları doğrultusunda, Avrupa Türkiye’sinin idaresinde reformların gerçekleştirilmesini kontrol edeceklerini deklare etmişlerdir. Mevzubahis reformlar Osmanlı topraklarının bütünlüğüne zarar veremez ibaresi de kullanılmıştır. Ortak deklarasyonda reformların kolektif olarak incelenmesi sırasında Büyük Güçlerin özgürlüğünün saklı tutulacağı ifade edilmiştir.

4 Ekim’de Grey, Sofya, Belgrad, Çetine ve Atina’da atılacak adımlarla Balkan devletleri arasında barış ve huzurun getirilmesi için çaba gösterme yetkisini Avusturya ve Rusya’ya devretmeye hazır olduğunu bildirmiştir. Bu mandaterlik Balkan devletleriyle sınırlı olacaktır (Documents Diplomatiques I, MDCCCCXXII, s. 84-85).

4.1.1.Osmanlının “Communication Verbale” Çıkışı

5 Ekim 1912’de, Hariciye Nezareti tarafından bir “Communication Verbale” şeklinde yazılı bir belge büyükelçiliklere gönderilmiştir. Buna göre Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan’daki Osmanlı temsilcileri, bu üç devlette eş zamanlı olarak kararlaştırılan seferberlikler hakkında bilgi veriyordu. Fransız Büyükelçi Paul Cambon’un Paris’e gönderdiği raporda İngiliz Hükümeti, İstanbul’a yaklaşma konusunda diğer güçlere katılmayı reddetmiyor, ancak

başarısızlığı önlemek için Bâbîâli'ye yalnızca kabul edilebilir formüllerin sunulmasını tavsiye ediyor. Bu, "Reformların yürütülmesi görevini büyük güçler üstlenecek" anlamındadır.

Osmanlıda 1883'ten 1912'ye kadar Hariciye Nezareti'nin hukuk müşaviri olan, 1910'a kadar Bayındırlık, Ticaret ve Ziraat Nazırlığı yapan ve son olarak 1912'den 1913'e kadar Hariciye Nazırı olarak görev yapan, Gabriel Efendi, (Noradunkyan, 2023) Avusturya Büyükelçisine, Bâbîâli'nin büyük güçlere reformlar konusunda en ciddi güvenceleri vermeye hazır olduğunu söylemiştir. Hatta Kâmil Paşa önceki gün İngiliz büyükelçisine reformları büyük güçlerle tartışmaya hazır olduğunu bildirmiştir. Bâbîâli'nin bu reformları yürütme görevini başkalarına bırakacağı anlamına gelmiyor (Documents Diplomatiques I, MDCCCCXXII, s. 89). Öte yandan sunulan teklif, Berlin Antlaşması'nın 23. maddesinin ötesine geçmektedir. Dahası, Bâbîâli ile anlaşmadan önce Balkan devletlerine reformların uygulanmasını "kendi ellerimize aldığımızı" bildirirsek diyen Büyükelçi Paul Cambon Paris'i şöyle mealen uyarmıştır: "Türklerin reddetmesi durumunda bu reformların gerçekleşmesine dair umutlar yıkılacaktır. Bu da olayları önlemek yerine hızlandıracaktır (Documents Diplomatiques I, MDCCCCXXII, s. 90).

Fransız Viyana Büyükelçisi Dumain'in 6 Ekim'de Poincare'ye gönderdiği yazı çok ilginçtir. Buna göre, Kont Berchtold, sunulacak deklarasyonun taslağını araştırmadan kabul etmiş, ancak metinde kelimeleri değiştirme talebinde bulunmuştur. Şüphesiz Müslüman Arnavutları hedef alan daha kapsamlı bir anlam kazandırmak için "Hıristiyanlar" kelimesinin silinmesini, başka bir paragrafta, Girit'in Yunanistan'a ilhak edilmesi olasılığını dışlamak için "Balkan Yarımadası" yerine "Avrupa'daki Türkiye" ifadesiyle değiştirilmesini önermiştir. Aşağıdaki paragraf şu şekilde ifade edilmektedir: "Güçler, bu deklarasyondan kaynaklanan adımları Bâbîâli ile birlikte müştereken atacaktırlar." Bu, eşzamanlı beyanı ortadan kaldıracak veya en azından Osmanlı Hükümeti nezdinde rahatsız olabileceği şartların hafifletilmesine olanak tanıyacaktır (Documents Diplomatiques I, MDCCCCXXII, s. 92).

Sonuç olarak bakıldığında "Balkanlardaki "milli" teritoryal (toprağa dayalı) devletler, 1878 Berlin Anlaşması'nın tezgâhlarıyla İngiltere, Fransa Rusya ve Avusturya tarafından kuruldu. Bu milletlerin amacı bütünüyle kendi çıkarlarına hizmet etmekteydi" (Karpas, 2021, s. 16). Yani bu düzenleme Osmanlı devletini parçalama sonrasındaki ganimeti bölüşüm planıdır. 34 yıl boyunca adım adım gelişen Balkan krizinin savaşa doğru evrilecektir. Böylece Balkanlarda 19. yüzyılda başlayan iktisadi ve kültürel gelişmeler Avrupa devletlerinin müdahalesiyle resmen savaş aşamasına girmiştir. Savaş 8 Ekim 1912'de fiilen çıkacak ve bir Balkan devleti olarak serpilmiş, büyüyen Osmanlı bu savaşta çok kısa sürede bozguna uğrayacak ve bölgeden atılacaktır. Osmanlı sarayında ise ilk bozgun haberi geldiğinde bozulan ordunun ric'atı

“débandede” şeklinde Fransızca bir sözcükle kayıtlara geçecektir. “Tophâne Kasrında bulunduğumuz sırada Halid Hurşid Bey avdet edip telâşla merdivenden çıkarken “- Ne haber?” diye sordum. “- Hiç sorma debandad (débandede)” diye cevap verince beynimden vurulmuşa döndüm. Meğer ordu bozularak perişan bir halde ric’at ediyormuş.” (Türkgeldi, 2010, s. 62). Balkan ulusçuluğunun her safhasında etkili olan Avrupa devletleri hem Türkler için hem de her bir Balkan devleti için günümüze kadar sürecek problemlere sebep olacaktır (Ortaylı, 2011 s. 65).

SONUÇ

Balkanlarda Avusturya’nın Bosna-Hersek’i ilhakı Germenizm ile Slavizmin çatışmasının en önemli vakıası olurken, irredantist arzular Osmanlı devletinin adım adım çöküşünü hızlandıran faktörler arasındadır. Osmanlının ekonomik durumunun çok bozuk olduğu, Arnavutluk, Suriye ve Yemen isyanlarının devletin maddi gücünü tükettiği bir anda, devam eden iç ve dış borçlar ile bunların faizleri, sürdürülemez duruma gelmiş ve ordunun araç, gereç ve silâh ihtiyaçları temin edilememiştir. Üstelik ordunun muharebe tecrübesi olan birlikleri terhis edilmiş, mevcutları ise çok düşük seviyededir. Ulaştırma imkânı kısıtlı, ikmal ve lojistik destek yetersiz olması yetmezmiş gibi ordu içinde birlik beraberlik ve askeri disiplin anlayışı yerine siyasi çekişmelerden mütevellit çeşitli gruplar zuhur etmişti. Birlik kaydırma gibi hem ulaşım hem de savaş açısından önem arz eden, kaynaktan sağlanan insan ve malzemenin harekât alanına ulaştırma sırasında aracı rolü oynayan Menzil Teşkilatı’nda yaşanan sorunların savaşın kaybedilmesinde önemli rol oynadığı tespit edilmiştir.

Balkanlarda devam eden isyan ve krizlerin artması üzerine büyük devletlerin Balkanlarda bir harp çıkması halinde bile statükonun değiştirilmeyeceği yolundaki güya teminatları Osmanlı yönetimini adeta rehavete sürüklemiştir. Bu bağlamda Fransız diplomatik belgelerine göre, Fransa Balkanlarda stükodan yana ciddi bir tutum sergilemiştir. Rusya’nın pek çok aşırı ihtiraslarını frenlemiştir. Fransa Almanya’nın bir saldırısı olmadıkça Balkanlarda asla savaşa girmeyeceğini hissettirmiştir. Menfaatleri çakışan Avusturya’nın Rusya’ya saldırması halinde bile savaşa dâhil olmayı düşünmeyen Fransa kendi iç politikası gereği barış için çabalamıştır. Zaman zaman Rusya ve Avusturya’nın çıkar çatışmasında arabulucu bir rol üstlenmiştir. Rusya’nın Balkanlara yönelik hamlelerini İngiltere’yi de yanına alarak oyalamıştır. Daha savaş başlamadan ağustos ayında Rusya’nın Osmanlı Rumelisini/Makedonya’nın doğusunu Bulgaristan’a ve batısını Sırlara paylaşırın projeyi Fransa açıklamıştır. Fransa bunun Türkiye ve Avusturya’ya savaş açmak anlamına geldiğini ifade etmiştir. Yani Rusya’nın bizzat kotardığı Sırp-Bulgar ittifakı aslında savaş sözleşmesiydi. İngiltere’nin bu süreçteki sessizliği Almanya’yı Akdeniz’de görmektense Rusya’yı tercih etmesiydi.

Kısaca, Karadağ'ın, 8 Ekim 1912'de, müttefiklerin taarruzunu beklemeden Osmanlıya harp ilan etmesiyle savaş fiilen başlamış akabinde 17 Ekim'de Bulgaristan ve Sırbistan ve son olarak da 19 Ekim'de Yunanistan Osmanlıya savaş ilan etmişlerdir. Balkanlı üç müttefik, Rumeli'ye özgürlük verilmesini, reformlar yapılmasını ve vilayetlerin milliyetler esasına göre ayrılmasını talep eden 13 Ekim'de bir nota göndererek bir savaş bahanesi de yaratmışlardı. Şüphesiz Osmanlı bu notayı reddetmiş ve adı geçen devletçiklere savaş ilan etmiştir. Böylece Osmanlı'nın büyük bir hezimete uğrayacağı Balkan Harbi'nin birinci safhası başlamıştır.

KAYNAKÇA**Arşiv Belgeleri**

Ministère des affaires étrangères, *Affaires d'Orient: affaires de Crète, conflit gréco-turc: situation de l'Empire ottoman: février - mai 1897*, Paris: Imprimerie Nationale, MDCCC XCVIII.

Ministère des affaires étrangères, *Documents Diplomatiques, Les Affaires balkaniques 1912-1914: De janvier 1912 à l'armistice de Tchataldja (3 décembre 1912)*. Paris: Tome I, Imprimerie Nationale, MDCCCXXII.

Telif Eserler

Allain, J. (1976). *Agadir 1911: Une crise impérialiste en Europe pour la conquête du Maroc*, Université de Paris I Panthéon-Sorbonne.

Akyüz, Y.(1988). *Türk kurtuluş savaşı ve Fransız kamuoyu 1919-1922*. Türk Tarih Kurumu.

Armaoğlu, F.(2010). *19. Yüzyıl siyasî tarihi (1789-1914)*. Alkım Yayınevi.

Authman, A. (1996). *La Banque impériale ottomane*. Paris.

Baykal, B.S. (1988). "100. Yıldönümü münasebetiyle berlin kongresi hakkında bazı düşünceler." *Belleten*, Cilt 52, Sayı 202.

Bayur, Y. H. (1995). *Türkiye devletinin dış siyasası*. Türk Tarih Kurumu.

Cevdet Paşa, A. (2018). *Târîh-i cevdet*. (Haz. Mehmet İpşirli), Türk Tarih Kurumu.

Colocotronis, V. (1919). *La Macédoine et l'hellénisme: étude historique et ethnologique*, Paris Berger-Levrault.

Çelik, B. (2019). *Balkan İttifakı ve Osmanlı Diplomasisi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi.

D'Estailleur, P.(1913). *Les Balkans en flammes la Bulgarie traquée*, Imprimerie de J. Mersch.

Driault, E.(1921). *La Question d'Orient depuis ses origines jusqu'à la paix de Sèvres 1920*. Librairie Félix Alcan.

Durgun, B. (2018). *Balkan harbi 'nde Osmanlı ordusu 'nun ulaştırma faaliyetleri 1912-1913*, İş Bankası Yayınları.

Fischer, F. (1970). *Les Buts de guerre de l'Allemagne impériale (1914-1918)*. (Traduction: Geneviève Migeon et Henri Thiès), Éditions de Trévise.

- Hayta, N. (2008). *Balkan savaşları'nın diplomatik boyutu ve Londra büyükelçiler konferansı, (17 Aralık 1912-11 Ağustos 1913)*. Atatürk Araştırma Merkezi.
- İlgürel, M. (2001). "İstimâlet". TDV *Türk İslam Ansiklopedisi*, Cilt 23, 362-363.
- İnalçık, H. (1997). "Türk diplomasi tarihinin sorunları" (Yay. Haz. İsmail Soysal). *Çağdaş türk diplomasisi: 200 yıllık süreç*, Türk Tarih Kurumu.
- Jelavic, B. (2009). *Balkan tarihi 20. Yüzyıl*. Küre yayınları.
- Kansu, A. (2009). *1908 devrimi*. (Çev. Ayda Erbal). İletişim Yayınları.
- Karatay, O. (2006). "Karadağ'ın bağımsızlık mücadelesi", *Balkanlar el kitabı*, (Der: Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ,) Cilt I, KaraM & Vadi.
- Karpat, H. Kemal (2021). *Balkanlar'da osmanlı mirası ve milliyetçilik*. Timaş Yayınları.
- Kurat, N. A.(2010). *Rusya tarihi başlangıçtan 1917'e kadar*. Türk Tarih Kurumu.
- Kolakovic, A. (2012). "French intellectuals and the french policy change in the balkans (1912–1913) Fransız aydınları balkanlardaki fransız siyasetinde değişim (1912-1913)", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, XII/2, 199-212.
- McNeill, W. H. (2021). *Dünya tarihi* (Çev. Alâeddin Şenel). İmge Kitabevi.
- Ortaylı, İ. (2011). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı*. Timaş Yayınları.
- Roberts, J. M. (2020). *Avrupa tarihi* (Çev: Fethi Aytuna). İnkılâp Yayınevi.
- Uygur, F. (2022). *Osmanlı-Fransız ilişkilerinde rol oynayan diplomatlar kont Emile Desages'in elçilik raporları 1824-1840*. Nobel Yayınları.
- Uygur, F. (2023). *Fransız diplomatik belgelerinde balkanlar 1912-1913*. Hiperyayın.
- Zola, É. (1901). *L'Affaire dreyfus: la vérité en marche*. Bibliothèque Charpentier.
- Zamacı, A. (2013). "Balkan harbi üzerine yazılmış türkçe makaleler kaynakçası denemesi", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 5, ss. 163-190.

Dergiler

- Bulletin quotidien de presse étrangère. *Politique général et diplomacie*, 5 Septembre,1919.
- L'Ouest-Éclair: journal quotidien d'informations, politique, littéraire, commercial*, 06 Mai 1929.
- La guerre dans les balkans, *Journal des débats politiques et littéraires*, 02 Décembre 1912.

Journal officiel de la république française. (1938) *Débats parlementaires, chambre des députés: compte rendu in-extenso*, Impr. du Journal officiel, 30 Mai 1918.

Le Figaro (1939) *Banque imperiale ottoman*, 4 Août, 1939.

Revue d'histoire moderne (1931). Les Editions Rieder.

Elektronik Kaynaklar

La Banque impériale ottomane, <https://books.openedition.org/igpde/4778> (01. 08. 2023).

Noradunkyan, https://fr.wikipedia.org/wiki/Gabriel_Noradounghian (02. 03. 2023).